

Marzanna Lament

Politechnika Radomska

NADZÓR NAD RYNKIEM UBEZPIECZENIOWYM A KRYZYS FINANSOWY

Streszczenie: Rynek ubezpieczeniowy jako część rynku finansowego jest zagrożony kryzysem finansowym. Wynika to przede wszystkim z bezpośrednich powiązań z rynkiem nieruchomości, funkcjonowania zakładów ubezpieczeń w ramach grup kapitałowych i powiązań z bankami, a także z ogólnego osłabienia sytuacji makroekonomicznej.

W warunkach kryzysu finansowego wzrasta rola nadzoru ubezpieczeniowego, który powinien dostosować zasady i metody oceny do zmienionej rzeczywistości. Proces oceny zakładów ubezpieczeń powinien zmierzać w kierunku zagadnień związanych z procesem zarządzania ryzykiem, a w warunkach kryzysu w sposób szczególny powinien się koncentrować wokół zagadnień, które mogą wywołać zakłócenia na rynku ubezpieczeniowym, tj. związanych z polityką lokacyjną oraz uczestniczeniem w grupach kapitałowych.

Słowa kluczowe: kryzys finansowy, nadzór finansowy, ryzyko, sektor ubezpieczeniowy.

1. Wstęp

Rynek ubezpieczeniowy, jako część rynku finansowego, jest niewątpliwie zagrożony kryzysem finansowym. Wynika to przede wszystkim z bezpośrednich powiązań z rynkiem nieruchomości, funkcjonowania zakładów ubezpieczeń w ramach grup kapitałowych i powiązań z bankami, a także z ogólnego osłabienia sytuacji makroekonomicznej. Wzrasta więc rola nadzoru ubezpieczeniowego, który poprzez odpowiednie narzędzia kontrolne powinien monitorować sytuację finansową zakładów ubezpieczeń, aby móc podjąć stosowne działania zaradcze.

Celem opracowania jest ocena możliwości wykrycia symptomów kryzysu przez nadzór ubezpieczeniowy na podstawie wykorzystywanych zasad i mierników oceny zakładów ubezpieczeń.

2. Wpływ kryzysu finansowego na sektor ubezpieczeniowy

Kryzys finansowy wpływa na rynek ubezpieczeniowy poprzez:

- osłabienie sytuacji makroekonomicznej,
- wzmocnienie negatywnych obszarów ryzyka towarzyszącego działalności ubezpieczeniowej,

- powiązania z sektorem bankowym i ryzyko zarażenia,
- powiązania z rynkiem nieruchomości.

Skala makroekonomiczna wiąże się z ogólną sytuacją gospodarczą w Polsce i na świecie. Są to parametry charakteryzujące sytuację gospodarki, które wpływają na rynek ubezpieczeniowy. Można do nich zaliczyć przede wszystkim poziom PKB, który uzależniony jest od poziomu konsumpcji, inwestycji i długu publicznego.

Znaczenie ubezpieczeń w gospodarce mierzone jest zazwyczaj udziałem składek ubezpieczeniowych w PKB, zatem zmniejszenie PKB wiąże się również ze zmniejszeniem udziału składek ubezpieczeniowych w PKB. Prognozy zapowiadające obniżenie PKB wiążą się ze spowolnieniem rozwoju rynku ubezpieczeniowego. Dla polskiego rynku ubezpieczeniowego będzie to miało większe konsekwencje, choćby ze względu na to, że w Polsce składki ubezpieczeniowe stanowią nieco poniżej 3% PKB, w krajach zaś o wysokim rozwoju gospodarczym 8-10% PKB. Jest to spowodowane przede wszystkim niskim poziomem zamożności polskiego społeczeństwa, a obniżenie PKB wiąże się z obniżeniem poziomu konsumpcji i inwestycji, a więc obniża także poziom zamożności. Prognoza rozwoju rynku ubezpieczeniowego w Polsce na 2009 r. przygotowana przez Polską Izbę Ubezpieczeń (PIU) przewiduje pogorszenie sytuacji finansowej zakładów ubezpieczeń, przejawiającą się m.in. obniżeniem wzrostu wyniku technicznego. Prognoza PIU przewiduje osłabienie koniunktury makroekonomicznej w Polsce, co wynika przede wszystkim z osłabienia koniunktury w gospodarce światowej i wpływu kryzysu finansowego na sytuację gospodarki europejskiej [*Ubezpieczenia...* 2008].

Skutki kryzysu finansowego mogą być odnoszone do rynku ubezpieczeniowego poprzez ryzyko funkcjonowania zakładów ubezpieczeń, tj. ryzyko ubezpieczeniowe, rynkowe, kredytowe, płynności finansowej, operacyjne. W każdym z wymienionych rodzajów ryzyka można znaleźć obszary, w których kryzys finansowy wzmacnia ich negatywne działanie. Kryzys uaktywnia następujące rodzaje ryzyka cząstkowego [Lament 2009]:

- w ryzyku operacyjnym – ryzyko reputacji,
- w ryzyku ubezpieczeniowym – ryzyko underwritingu,
- w ryzyku rynkowym – ryzyko akcji i stóp procentowych,
- w ryzyku płynności finansowej – ryzyko likwidacji lokat,
- w ryzyku kredytowym – ryzyko pogorszenia sytuacji finansowej.

Do najistotniejszych obszarów ryzyka zidentyfikowanych przez organ nadzoru, dotyczących działalności zakładów ubezpieczeń w 2009 r., należy zaliczyć [*Raport o wypłacalności...* 2009]:

- ryzyko kredytowe (ryzyko kontrahenta, ryzyko koncentracji),
- ryzyko stopy procentowej,
- ryzyko zmienności cen rynkowych papierów wartościowych,
- ryzyko kursowe/walutowe,
- ryzyko otoczenia makroekonomicznego,
- ryzyko konkurencji,

- ryzyko prawne,
- ryzyko rezygnacji z umów.

Czynnikiem wpływającym na sytuację na rynku ubezpieczeniowym w związku z kryzysem jest ryzyko zarażenia pomiędzy sektorami bankowym i ubezpieczeniowym. Może ono mieć następujące źródła:

- inwestycje zakładów ubezpieczeń w aktywa bankowe – instrumenty strukturyzowane,
- ryzyko zarażenia poprzez wzajemne powiązania instytucji bankowych i ubezpieczeniowych, np. z powodu obniżenia ratingu lub utraty reputacji,
- ryzyko zarażenia poprzez zakład ubezpieczeń typu *monoliner*. Obniżenie ratingu takiego zakładu ubezpieczeń ma wpływ na ryzyko niewywiązania się ze zobowiązania przez kontrahenta ubezpieczonych podmiotów, którymi mogą być banki.

Powiązania z rynkiem nieruchomości wydają się być najważniejszym czynnikiem wpływającym na rynek ubezpieczeniowy w związku z kryzysem finansowym. Powiązania z rynkiem nieruchomości przejawiają się następująco:

- bezpośrednie zaangażowanie w lokaty w nieruchomości bądź operacje inwestycyjne na rynku papierów wartościowych, wystawione w oparciu o rynek hipoteczny,
- oferta produktów ubezpieczeniowych zmniejszających ryzyko hipoteczne.

Spadek wartości inwestycji w nieruchomości skutkuje koniecznością dokonania odpisów aktualizujących i obciążeniem wyniku finansowego, a w rezultacie powstaniem strat finansowych. O rozmiarach tego zjawiska niech świadczą szacunki „Financial Times”, który podaje, że odpisy sektora ubezpieczeniowego na świecie od stycznia 2007 r. do listopada 2008 r. kształtowały się na poziomie 150 mld USD. Wartość tych odpisów w odniesieniu do wybranych zakładów ubezpieczeń przedstawiono w tab. 1.

Tabela 1. Odpisy sektora ubezpieczeniowego z tytułu spadku wartości inwestycji (w mld USD)

Nazwa instytucji ubezpieczeniowej	Wartość odpisu aktualizującego
AIG	61
Ambac	11
AMB Generali	8
MetLife	7
Hartford Financial	4
All State Corp	4
MBIA	4
Allianz	4
Swiss Re	4
Prudential Financial	4

Źródło: „Financial Times”, 12 listopada 2008, za: [Nawrot 2009, s. 86].

Tabela 2. Czynniki ryzyka hipotecznego ujęte w produktach zakładów ubezpieczeń

Czynniki ryzyka hipotecznego	Liczba zakładów ubezpieczeń
Kredytobiorca nie spłaca kredytu, narusza umowę kredytową. Wartość zabezpieczonego majątku jest niewystarczająca do spłacenia pozostałego zadłużenia	9
Nieuczciwość lub działanie przestępcze personelu kredytobiorcy hipotecznego lub jednostki obsługującej powodujące utratę wartości przez instrument hipoteczny	3
Niewywiązywanie się kierownictwa hipotecznej instytucji kredytowej lub obsługującej z obowiązków powierniczych	3
Wartość nieruchomości zabezpieczającej kredyt hipoteczny zostaje obniżona na skutek pożaru, innych uszkodzeń fizycznych lub podobnych klęsk	19
Utrata wartości nieruchomości przejętej przez kredytodawcę na skutek egzekucji hipotecznej z powodu pożaru lub innego rodzaju uszkodzenia fizycznego	4
Dłużnik hipoteczny nie jest w stanie dokonywać planowanych płatności miesięcznych z powodu śmierci lub kalectwa	21

Źródło: KNF (2008, www.knf.gov.pl).

Elementy ryzyka ujęte w produktach ubezpieczeniowych zmniejszających ryzyko hipoteczne, które mogą stanowić czynnik kryzysogenny, występujące w zakładach ubezpieczeń funkcjonujących na polskim rynku ubezpieczeniowym przedstawiono w tab. 2.

3. System nadzoru nad rynkiem ubezpieczeniowym

Funkcjonowanie nadzoru ubezpieczeniowego jest warunkiem koniecznym do zachowania bezpieczeństwa finansowego na rynku ubezpieczeniowym. Właściwy nadzór ubezpieczeniowy pozwala wykryć symptomy zagrożenia sytuacji finansowej zakładu ubezpieczeń i podjąć odpowiednie działania zaradcze, pozwalające przywrócić poprawną sytuację finansową w zakładzie ubezpieczeń.

Zgodnie z ustawą z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej (DzU nr 124, poz. 1151, z późn. zm.) zakłady ubezpieczeń zobligowane są do przestrzegania następujących norm ostrożnościowych, które przedstawiają organowi nadzoru: posiadanie aktywów spełniających warunki określone w ustawie o działalności ubezpieczeniowej w wysokości nie niższej niż wartość rezerw techniczno-ubezpieczeniowych (art. 154 ust. 1 ustawy), spełnianie wymogów kapitałowych w zakresie posiadania środków własnych w wysokości nie niższej niż margines wypłacalności i nie niższej niż kapitał gwarancyjny (art. 146 ust. 1 ustawy).

W przypadku naruszenia przepisów prawa w zakresie norm ostrożnościowych podejmowane są czynności nadzorcze w celu zapewnienia prawidłowych stosunków finansowych przewidziane w art. 187 ustawy o działalności ubezpieczeniowej.

Należy zauważyć, że przedstawione normy ostrożnościowe nie stanowią jedyne-
go narzędzia oceny zakładów ubezpieczeń stosowanego przez nadzór ubezpieczeniowy. Wykorzystywane są wskaźniki finansowe ujęte w następujących grupach:

- wskaźniki ustawowe,
- wskaźniki wypłacalności, płynności finansowej oraz zdolności płatniczej,
- wskaźniki sprawności działania,
- wskaźniki współzależności.

Zakłady ubezpieczeń są także zobligowane do przedstawiania organowi nadzoru szeregu sprawozdań finansowych, które, poddawane wnikliwej analizie, pozwalają monitorować oceniane zakłady ubezpieczeń.

Warto jednak zwrócić uwagę, że w obowiązującym systemie nadzoru w dobie globalizacji działalności ubezpieczeniowej brakuje organu koordynującego pracę poszczególnych nadzorów narodowych, wyposażonego w odpowiednie narzędzia kontrolne. Należy również zauważyć, że największym problemem zakładów ubezpieczeń, mogącym doprowadzić do niewypłacalności, jest brak odpowiedniego, tj. dostosowanego do specyfiki prowadzonej działalności, modelu zarządzania ryzykiem. Jak bowiem pokazuje ocena wypłacalności zakładów ubezpieczeń, spełniają one wymogi ustawowe w zakresie kapitałów, rezerw techniczno-ubezpieczeniowych i aktywów dopuszczalnych – problem dotyczy właściwego zarządzania ryzykiem.

4. Ocena możliwości wykrycia symptomów kryzysu przez nadzór

Ocena wypłacalności zakładów ubezpieczeń dokonywana przez nadzór zgodnie z wymaganiami przewidzianymi w ustawie o działalności ubezpieczeniowej przedstawiona została w tab. 3 i 4.

Tabela 3. Pokrycie rezerw techniczno-ubezpieczeniowych przez aktywa dopuszczalne w latach 2006-2008

Wyszczególnienie	2006	2007	2008
Aktywa na pokrycie rezerw techniczno-ubezpieczeniowych (w mln PLN)			
Zakłady ubezpieczeń ogółem	95 200,07	108 514,78	118 652,15
Dział I	62 468,97	71 487,89	77 137,07
Dział II	32 731,11	37 026,94	41 515,08
Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe (w mln PLN)			
Zakłady ubezpieczeń ogółem	77 584,28	89 865,04	97 713,48
Dział I	55 575,81	65 812,02	70 981,26
Dział II	22 008,47	24 053,02	26 732,22
Wskaźnik pokrycia rezerw przez aktywa dopuszczalne (w %)			
Zakłady ubezpieczeń ogółem	122,71	120,75	121,43
Dział I	112,40	108,62	108,67
Dział II	148,72	153,94	155,30

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Raport o wypłacalności... 2009; Raport o wypłacalności... 2008].

Tabela 4. Pokrycie marginesu wypłacalności środkami własnymi w latach 2006-2008

Wyszczególnienie	2006	2007	2008
Środki własne (w mln PLN)			
Zakłady ubezpieczeń ogółem	23 448,87	29 187,44	31 127,05
Dział I	8 322,25	10 602,36	10 766,46
Dział II	15 126,62	18 585,08	20 360,59
Margines wypłacalności (w mln PLN)			
Zakłady ubezpieczeń ogółem	5 167,47	5 838,70	6 853,12
Dział I	2 775,29	3 052,53	3 706,29
Dział II	2 392,18	2 786,17	3 146,83
Wskaźnik pokrycia marginesu wypłacalności środkami własnymi (w %)			
Zakłady ubezpieczeń ogółem	342,16	499,90	454,20
Dział I	224,54	347,33	290,49
Dział II	480,69	667,05	647,02

Źródło: jak w tab. 3.

Na podstawie zaprezentowanych danych finansowych należy stwierdzić, że oceniane zakłady ubezpieczeń spełniają ustawowe normy ostrożnościowe, a zatem znajdują się w stabilnej, dobrej sytuacji finansowej, są bezpieczne, choć należy zauważyć, że wskaźniki te uległy nieznacznemu pogorszeniu. Należy także zauważyć, że tak przeprowadzona ocena wypłacalności jest niewystarczająca – szczególnej uwadze powinny podlegać lokaty zakładów ubezpieczeń, zwłaszcza te związane z rynkiem nieruchomości, a także produkty ubezpieczeniowe zawierające elementy ryzyka hipotecznego, jak również zakłady ubezpieczeń funkcjonujące w ramach konglomeratów finansowych, ze względu na ryzyko zarażenia.

Uwzględniając powyższe argumenty, należy bardzo pozytywnie ocenić decyzję organu nadzoru o dodatkowej sprawozdawczości miesięcznej w zakresie wskaźników wypłacalności, wyników technicznych i finansowych oraz strukturze zapadalności lokat, a także sprawozdawczości kwartalnej w zakresie struktury i rodzajów ubezpieczeniowych produktów strukturyzowanych, struktury lokat z podziałem na podmioty, w których dokonywane są lokaty, oraz transakcji przeprowadzanych w ubezpieczeniowej grupie kapitałowej. Wspomniana sprawozdawczość została wprowadzona w 2008 r. w celu monitorowania zidentyfikowanych obszarów ryzyka. A zatem można przyjąć, że zostały podjęte działania mające na celu zminimalizowanie skutków kryzysu finansowego, a obszary szczególnie narażone na działanie zjawisk kryzysowych zostały poddane monitoringowi.

5. Podsumowanie

W warunkach kryzysu finansowego wzrasta rola nadzoru ubezpieczeniowego, który powinien dostosować zasady i metody oceny do zmienionej rzeczywistości. Pokazuje to ocena zakładów ubezpieczeń pod kątem wypłacalności w latach 2006-2008,

gdzie wskaźniki oceny przewidziane przez ustawę o działalności ubezpieczeniowej zostały osiągnięte wysoko powyżej zalecanych norm. Wynika z tego, że nadzór ubezpieczeniowy powinien rozszerzyć zakres stosowanych narzędzi i metod oceny oraz że taki zakres oceny jest niewystarczający. Proces oceny zakładów ubezpieczeń powinien zmierzać w kierunku zagadnień związanych z procesem zarządzania ryzykiem, a w warunkach kryzysu w sposób szczególny powinien się koncentrować na czynnikach, które mogą wywołać zakłócenia na rynku ubezpieczeniowym, tj. powiązaniach z rynkiem nieruchomości, giełdą papierów wartościowych, instytucjami kredytowymi, czyli związanych z polityką lokacyjną, a także ze względu na ryzyko zarażenia na uczestniczeniu zakładów ubezpieczeń w grupach kapitałowych. Dlatego pozytywnie należy ocenić decyzję organu nadzoru w sprawie dodatkowej sprawozdawczości miesięcznej i kwartalnej, sporządzanej od 2008 r., mającej na celu monitorowanie potencjalnych zagrożeń dla rynku ubezpieczeniowego.

Literatura

- Lament M., *Skutki kryzysu finansowego w aspekcie ryzyka funkcjonowania zakładów ubezpieczeń*, Konferencja Naukowa *Kryzys na rynkach finansowych a rozwój gospodarczy*, Wyższa Szkoła Bankowa w Gdańsku, Gdańsk, 14-16 czerwca 2009.
- Nawrot W., *Globalny kryzys finansowy XXI wieku. Przyczyny, przebieg, skutki, prognozy*, Difin, Warszawa 2009.
- Ostalecka A., *Kryzysy bankowe i metody ich przewyżyczenia*, Difin, Warszawa 2009.
- Raport o wypłacalności zakładów ubezpieczeń według stanu na dzień 31 grudnia 2007*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2008.
- Raport o wypłacalności zakładów ubezpieczeń według stanu na dzień 31 grudnia 2008*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2009.
- Ubezpieczenia 2007*, Polska Izba Ubezpieczeń, Warszawa 2008.
- Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej, DzU nr 124, poz. 1151, z późn. zm.

SUPERVISION OVER THE INSURANCE MARKET AND THE FINANCIAL CRISIS

Summary: The insurance market as a part of financial market is in danger of financial crisis. It results from direct connections with the real estate market, the insurance company's functioning in capital groups and connections with banks and from the general weakening of economic situation.

In the conditions of financial crisis there is an increase of the role of insurance supervision which should adapt rules and methods of estimation to the changed reality. The estimation of insurance companies process should aim at problems connected with the risk management process and in the conditions of crisis should especially focus on problems which could cause disruption on the insurance market, i.e. connected with investment politics and participating in capital groups.